

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Дудка І.Г.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті здійснюється аналіз питань професійної підготовки майбутніх учителів географії. Означено проблему позакласної діяльності учнів у навчально-виховному процесі основної школи. Визначено сутність поняття «підготовка майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності учнів». Встановлено, що як цілеспрямований, системний і послідовний процес навчання підпорядковане системі принципів, дотримання яких забезпечує його ефективність. Обґрунтовано реалізацію принципів навчання у процесі підготовки майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності учнів.

Ключові слова: учитель географії, підготовка майбутніх учителів географії, позакласна діяльність учнів, принципи навчання, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми. Сучасний процес реформування української вищої освіти спрямований на інтеграцію в європейський освітній простір, що зумовлює посилення вимог до майбутніх учителів географії. Важливими напрямками вдосконалення змісту шкільної географічної освіти є формування загальної культури учня, адаптація особистості до життя в суспільстві, створення основи для усвідомленої самореалізації в навколишній дійсності [11, с. 2].

У цьому аспекті провідну роль відіграє позакласна діяльність, яка сприяє розвитку активності, самостійності, творчості, просторового географічного мислення учнів, тому, сьогоднішня освітнього простору потребує як підвищення фахової компетенції педагогічних кадрів загальноосвітньої школи, так і обґрунтування та вдосконалення педагогічних умов підготовки майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці у своїх працях, присвячених підготовці вчителів географії, розглядають різні аспекти, однак питання позакласної діяльності досі залишається поза увагою. Про це свідчить аналіз сучасних досліджень із професійної підготовки майбутніх учителів географії. Зазначеному питанню присвячені дослідження таких учених як: Т. Бовкун [2], Т. Ончева [3], В. Панкіна [6], Л. Покаєв [7], Ш. Савусін [9], Г. Уварова [12] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідники у своїх працях розглядають загальні проблеми методологічної, теоретичної і методичної підготовки майбутніх учителів географії, однак проблема позакласної діяльності учнів у навчально-виховному процесі основної школи висвітлена недостатньо. Здебільшого проаналізовані окремі елементи позакласної діяльності (організація, досвід роботи вчителів з проведення географічних вечорів, олімпіад, екскурсій тощо).

Мета статті. Головною метою дослідження є обґрунтування реалізації принципів навчання у процесі підготовки майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності учнів.

Виклад основного матеріалу. Сутність та зміст професійної підготовки майбутнього вчителя роз-

глядається вченими з різних позицій. Так, О. Абдулліна [1, с. 4], В. Лозова і А. Троцько [5, с. 144] розуміють загальнопедагогічну підготовку як систему навчальних занять у поєднанні з педагогічною практикою, а С. Лісова [4, с. 48-72] – у контексті модернізації загальної освіти, натомість О. Дубасенюк [8, с. 21] – у системі особистісних новоутворень випускників.

На основі аналізу психолого-педагогічних джерел, виявлення особливостей та змісту професійної підготовки майбутніх учителів географії визначено поняття «підготовка майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності учнів» – це система засобів, форм і методів, спрямованих на забезпечення якісної компетентісної підготовки майбутніх учителів географії для організації позакласної навчально-виховної діяльності, спрямованої на формування пізнавальних творчих інтересів, просторового географічного мислення, здорового способу життя, екологічної культури, раціональної організації дозвілля.

Для підвищення готовності майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності необхідно розробляти принципово нові підходи до їх навчання, виховання та розвитку, удосконалювати зміст, форми, методи та засоби навчально-виховного процесу з метою розвитку особистості вчителя як майбутнього фахівця сучасного суспільства. Для успішної підготовки майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності учнів необхідно виявити педагогічні умови, які сприятимуть цьому процесу і тим самим забезпечуватимуть ефективність професійної підготовки.

Звертаємо увагу на те, що під час відбору і структурування змісту навчального матеріалу необхідно спиратися на поєднання різних видів навчально-пізнавальної діяльності студентів; дотримуватися механізмів формування елементів географічних знань і методичних умінь і навичок організації позакласної діяльності; здійснювати раціональне планування й організацію позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів географії; поєднувати систематичний аналіз і контроль навчальних досягнень тощо.

Як цілеспрямований, системний і послідовний процес навчання підпорядковане системі прин-

ципів, дотримання яких забезпечує його ефективність. Це основні положення, що визначають зміст, організаційні форми та методи освітньої діяльності, де закладено нормативні основи навчально-виховного процесу, тому їх реалізація повинна бути комплексною.

Сучасні методисти розуміють принципи навчання географії як систему провідних ідей, положень і нормативно-методичних вимог до організації і здійснення навчально-виховного процесу, які мають характер норм і загальних указівок, що впливають із закономірностей такого процесу і втілюються в конкретні правила навчання географії [10, с. 77]. Для нашого дослідження актуальним є проектування їх на підготовку майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності учнів.

Так, зміст принципу науковості навчання майбутніх учителів географії відповідає усталеним у географічній науці положенням, фактам, поняттям, закономірностям, теоріям; формуванню їхнього світогляду, що відображає сприйняття довкілля на науковому рівні. Основні вимоги, які ставляться до навчання, – це розвиток умінь і навичок наукового пошуку, ознайомлення зі способами наукової організації праці, застосування дослідницьких методів у навчальному процесі, залучення учнів до наукових досліджень і різноманітних спостережень. Реалізація принципу відбувається на основі проведення практичних робіт, спостережень за географічними об'єктами, процесами та явищами, опрацювання наукової літератури, упровадження проблемного навчання.

Принцип свідомості й активності в навчанні полягає у спонуканні майбутніх фахівців до активної участі в навчальному процесі й самостійного усвідомлення знань в умовах власної інтенсивної пізнавальної діяльності. Активізація пізнавальної діяльності й самостійності, формування пізнавального інтересу до вивчення географії, застосування проблемного навчання, використання стимулювальних методів і форм навчання, створення умов для активної діяльності практичного спрямування – основні умови навчання відповідно до вказаного принципу. Упровадження в освітньо-виховний процес принципу свідомості й активності в навчанні відбувається через позитивну мотивацію і стимулювання самостійної навчально-пізнавальної діяльності, створення проблемних ситуацій, підтримання ділової атмосфери й різноманітності видів навчальної діяльності.

Організацію засвоєння майбутніми фахівцями географічних знань і умінь у логічному зв'язку й наступності передбачає принцип систематичності й послідовності навчання. Це сприяє послідовному викладанню навчального матеріалу, виділенню головного, логічний перехід від вивченого до нового, реалізацію міжпредметних зв'язків тощо. Підґрунтям реалізації названого принципу є систематична навчальна діяльність, повторення, узагальнення та контроль; поступове ускладнення методів навчання і форм самостійної роботи майбутніх учителів географії.

Відповідно до принципу наочності в навчанні, необхідне залучення до сприйняття всіх органів відчуття студентів, а саме: зорового, слухового, нюхового, смакового й тактильного, тобто засто-

сування під час навчання різних типів і видів унаочнювальних засобів: об'єктно-натуральних, об'єктно-замінювальних, приладно-природничих, програмно-забезпечувальних тощо. Застосування вказаного принципу відбувається під час спостережень, екскурсій, у процесі виконання практичних робіт.

Відповідність змісту, характеру й обсягу географічного навчального матеріалу віковим особливостям і рівню підготовки майбутніх учителів географії передбачає принцип доступності навчання, який сприяє поступовому ускладненню змісту й обсягу навчання; здійсненню навчального процесу на високому, але доступному рівні складності; недопущенню надмірного навантаження.

Зважаючи на те, що організація навчального процесу, за якого вибір способів, прийомів і темпів навчання географії зумовлюється індивідуальними відмінностями майбутніх учителів географії доцільно застосовувати принцип індивідуального підходу, на основі якого відбувається врахування рівня розумового розвитку, знань і умінь, пізнавальної і практичної самостійності, інтересів, волевого розвитку, працездатності, фізичних і психічних особливостей, різної швидкості індивідуальної навчально-пізнавальної роботи майбутніх фахівців. Через це всебічне визначення індивідуальних особливостей, поєднання колективних та індивідуальних форм організації навчання і взаємонавчання, застосування диференційованих та індивідуальних завдань, індивідуальна допомога майбутнім учителям географії є пріоритетами в нашому дослідженні.

Зміст принципу практичної спрямованості навчання полягає у формуванні розуміння значення теорії в житті та умінь застосування теоретичних знань для виконання практичних завдань. Основними вимогами до навчання за вказаним принципом є стимулювання майбутніх учителів географії до використання теоретичних знань для виконання практичних завдань, аналізу стану довкілля, відстоювання власних позицій і прийняття рішень. Підкреслимо, що важливо врахувати у практиці навчання життєвий досвід майбутніх фахівців, орієнтацію процесу навчання на розв'язання значущих для студентів проблем, спрямованість навчання на актуальну соціально-економічну сферу й перспективне працевлаштування.

Забезпечення повного циклу навчально-пізнавальних дій майбутніх учителів географії: первинного сприйняття й осмислення навчального матеріалу, глибокого осмислення, запам'ятовування, застосування на практиці, повторення й узагальнення; конструювання системи завдань для творчого опрацювання – передбачає принцип міцності засвоєння знань, основою реалізації якого є створення позитивного ставлення й розвиток інтересу до навчального матеріалу; його структурування, виділення логічних зв'язків, пріоритетів; багаторазове повторення; засвоєння учнями алгоритмів дій, планів та інструкцій; систематичний контроль і корекція знань.

Краєзнавчий принцип полягає в забезпеченні всебічного вивчення студентами своєї місцевості й використання краєзнавчого матеріалу в процесі навчання. Цьому сприяє організація вивчення природи, населення й економіки свого краю з пізнавальною, навчальною і виховною

метою; застосування краєзнавчих матеріалів для усвідомлення географічних закономірностей і підвищення інтересу до географії. Краєзнавчий принцип упроваджується під час навчальних екскурсій, спостережень, туристських походів; вивчення краєзнавчої літератури, карт своєї місцевості; самостійного здобуття знань про природні, соціально-економічні об'єкти, явища і процеси рідного краю.

Формування інтересу до географії, упевненості у своїх силах, корисного азарту, відкритості позитивних перспектив, що сприяють підвищенню ефективності навчання, максимально можливе зменшення негативних емоцій забезпечує принцип емоційності навчання, який передбачає демократичний стиль спілкування, наведення цікавих прикладів; створення позитивного психологічного клімату на занятті; виявлення поваги й упевненості у фахових можливостях майбутніх учителів географії.

Аналіз літературних джерел із дидактики географії свідчить, що поряд із традиційними, на основі нових концепцій виникають і розвиваються інноваційні принципи навчання географії

[10, с. 80], зокрема принципи гуманізації навчання, створення оптимальних умов для навчання, випереджувального навчання, співпраці між учнями й учителем, навчання на високому рівні складності, використання опори.

Висновки і пропозиції. Підготовка майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності учнів забезпечується системою педагогічних умов, у тому числі і реалізацією принципів навчання. Відтак, підвищення готовності майбутніх учителів географії до організації позакласної діяльності зумовлено створенням позитивної мотивації, упровадженням проблемного навчання, стимулюванням самостійної навчально-пізнавальної позааудиторної діяльності, врахуванням у практиці навчання життєвого досвіду майбутніх фахівців, самостійного здобуття знань про природні, соціально-економічні об'єкти, явища і процеси рідного краю тощо.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розкритті особливостей самостійної роботи майбутніх учителів географії як однієї з форм організації навчально-пізнавальної та навчально-практичної діяльності.

Список літератури:

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О. А. Абдуллина. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Бовкун Т. І. Організація позакласної роботи з географії як засіб формування екологічної культури школярів / Т. І. Бовкун // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 11-12. – С. 34-35.
3. Дьяченко М. И. Психология высшей школы: учеб. пособие / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: Университетское, 1993. – 368 с.
4. Лісова С. В. Якість освіти як основний пріоритет підготовки вчителя до змін в освітньому процесі: професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики [монографія] / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 564 с.
5. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. / В. І. Лозова, А. В. Троцько. – Харків: «ОВС», 2002. – 400 с.
6. Панкіна В. Є. Сучасна школа потребує вчителя-професіонала / В. Є. Панкіна // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 10(128). – С. 6-8.
7. Покась Л. А. Методика організації та проведення групової позакласної роботи з географії / Л. А. Покась // Географія та економіка в сучасній школі. – 2013. – № 5(135). – С. 21-29.
8. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід [монографія] / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.
9. Савусін М. П. Проблеми сучасної географії та їх відображення в навчальному процесі у школі: постановка питання / М. П. Савусін, Г. Л. Петрак, С. М. Пеняев // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 9. – С. 2-3.
10. Самойленко В. М. Дидактика географії: [монографія] / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л. П. Вішнікіна, І. О. Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 570 с.
11. Серебряй В. Про зміст географічної освіти / В. Серебряй // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008. – № 11. – С. 2.
12. Уварова Г. Ш. Роздуми про місце і роль географії у сучасному світі / Г. Ш. Уварова // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 9. – С. 3.

Дудка И.Г.

Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПОВ ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ГЕОГРАФИИ К ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕКЛАСНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

В статье осуществляется анализ вопросов профессиональной подготовки будущих учителей географии. Отмечено проблему внеклассной деятельности учащихся в учебно-воспитательном процессе основной школы. Определена сущность понятия «подготовка будущих учителей географии к организации внеклассной деятельности учащихся». Установлено, что как целенаправленный, системный и последовательный процесс обучение подчинено системе принципов, соблюдение которых обеспечивает его эффективность. Обосновано реализацию принципов обучения в процессе подготовки будущих учителей географии к организации внеклассной деятельности учащихся.

Ключевые слова: учитель географии, подготовка будущих учителей географии, внеклассная деятельность учащихся, принципы обучения, учебно-воспитательный процесс.

Dudka I.G.

Pereyaslav-Khmel'nitsky State Pedagogical University
named after Grygoriy Skovoroda

IMPLEMENTATION OF LEARNING PRINCIPLES IN THE PROCESS OF TRAINING FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS TO ORGANIZE EXTRACURRICULAR ACTIVITIES OF STUDENTS

Summary

The article analyzes the issues of professional training of the future geography teachers. It determines the problem of extracurricular activities of students in the educational process at comprehensive school. It defines the essence of the concept of «training future geography teachers to organize extracurricular activities of students». It is found that as a purposeful, systematic and coherent process learning is subject to the system to the principles, the compliance with which ensures its efficiency. It justifies the implementation of the principles of learning in course of training future geography teachers to organize extracurricular activities of students.

Keywords: geography teachers, training of future geography teachers, extracurricular activities of students, learning principles, educational process.